

Motion till riksdagen
2005/06:U214

av Cecilia Wigström m.fl. (fp)

Mänskliga rättigheter i Vitryssland

1 Innehållsförteckning

1	Innehållsförteckning.....	1
2	Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3	Mänskliga rättigheter i Vitryssland	2
	Föreningsfriheten inskränks	2
	Avsaknad av pressfrihet	3
	Den politiska oppositionen tystas	3
	Försvinnanden	4
	Den fria forskningen hotas	4
	Särskilt utsatta grupper	4
4	Sveriges relationer med Vitryssland.....	5
	Demokratistöd till svenska enskilda organisationer	5
	Svensk krigsmaterielimport från Vitryssland.....	6
5	Vitryssland och EU	6

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om den allvarliga situationen för mänskliga rättigheter i Vitryssland.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en omläggning av den svenska biståndspolitiken rörande Vitryssland.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om demokratistöd till svenska enskilda organisationer som verkar i Vitryssland.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om svensk krigsmaterielimport från Vitryssland.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige måste vidta åtgärder för att säkerställa att EU:s biståndsprogram till Vitryssland fungerar.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att den svenska regeringen i EU-kretsen bör arbeta för genomförandet av en strategisk plan, bl.a. för att stärka oppositionen i Vitryssland, där upprättandet av en ny demokratifond ingår som en central del.

3 Mänskliga rättigheter i Vitryssland

Vitryssland är den enda kvarvarande diktaturen i Europa. Sedan våren 2003 har den vitryska regimen ytterligare stärkt det politiska greppet om samhället. Detta har bl.a. tagit sig uttryck i att alla arbetsplatser numera måste ha en ansvarig för "statens ideologi" och icke-statliga organisationer har utsatts för en kampanj av den vitryska regimen med syfte att underminera och tysta organisationernas aktiviteter. Ideella organisationers, politiska partiers och oberoende massmediers aktiviteter stoppas. Politiska gripanden av och rättegångar mot medlemmar av oppositionen och journalister äger fortlöpande rum. Under 2006 hålls presidentval i landet och allt tyder på att valet blir allt annat än fritt och rättvist.

Föreningsfriheten inskränks

Vjasna är en av Vitrysslands främsta människorättsorganisationer. Den 28 oktober 2003 stängdes den av de vitryska myndigheterna, efter ett beslut i Högsta domstolen. Dessförinnan stoppades även verksamheten i en annan ledande MR-organisation, *Legal Assistance to the Population*, vilken bl.a. varit aktiv i efterforskningarna om fall av "försvunna" oppositionella. En tredje organisation, *Independent society for Legal Research* har också stängts, men har lyckats registrera sin organisation i nytt namn. Den vitryska Helsingforskommittén har också fått flera varningar av myndigheterna.

Fel! Okänt namn på

OSSE-kontoret i Minsk har inga exakta uppgifter på hur många organisationer som har stängts. Man befarar att fler, mer okända föreningar på landsbygden gått samma öde till mötes.

Avsaknad av pressfrihet

I Vitryssland är televisionen statskontrollerad och sänder enbart positiva nyheter om presidenten. Så fungerar även dagstidningarna. Oberoende och fri press finns, men har fått allt svårare att fungera. Distributionen förhindras och upplagor tas i beslag om de är alltför kritiska. Många tidningar stängs också ned. Bara under två veckor i slutet av augusti 2004 rapporterade vitryska journalistförbundet att sex oberoende tidningar tvingats stänga, i augusti 2005 rapporterade människorättsorganisationen Vjasna att ytterligare två tidningar stängts.

Den politiska oppositionen tystas

Politiskt aktiva brukade ”bara” trakasseras genom att häktas ett par dagar och sedan släppas. Sedan våren 2004 har dock regelrätta fängelsestraff börjat utmätas. I dag är sex politiker frihetsberövade, bl.a. den socialdemokratiska partiledaren Nikolaj Statkevityj och förre handelsministern Mikhail Marinich.

I augusti 2004 stängdes Vitryska arbetarpartiet som ingår i koalitionen 5 plus. Folkpartiets systerparti PSP har fortfarande inte fått registrera sig som ett politiskt parti trots att det hade sin första kongress hösten 2003. I våras kom krav på att politiska partiers lokala avdelningar inte får finnas registrerade vid privata lägenheter, utan enbart företagslokaler. Regimen använder alltså administrativa rutiner för att hindra oppositionspartier och det civila samhällets organisationer från att existera. Eventuella förseelser står inte i proportion till det brott regimen gör sig skyldig till genom att i strid med de mänskliga rättigheterna hindra medborgare från att organisera sig politiskt. Det strider mot de internationella åtaganden Vitryssland skrivit under som OSSE- och FN-medlem.

De val som hittills hållits i Vitryssland har inte uppfyllt OSSE:s krav, utan vallagen tillsammans med pressensur och inskränkt organisationsfrihet möjliggör för myndigheterna att styra resultatet. Förutom att politiska partier hindras från att registrera sig tvingas demokratiska, oberoende kandidater att dra tillbaka sina kandidaturer och hemlighetsmakeriet på valdagen är total. Regimen och inte folket avgör resultatet. Sedan lokalvalen 2003 finns det inte en enda kommun där inte Lukasjenko har fullständig kontroll. Utfallet efter parlamentsvalet i oktober 2004 ändrade inte heller den saken i parlamentet.

President Alexander Lukasjenko utlyste en folkomröstning till den 17 oktober 2004 om att ta bort, eller inte, den konstitutionella begränsningen till två mandatperioder för varje president. Resultatet av folkomröstningen innebär att Lukasjenko nu kan behålla makten utan några inskränkningar i tid.

Fel! Okänt namn på

Försvinnanden

I april 2004 antog Europarådets parlamentariska församling en kritisk rapport om de "försvinnanden" som ägt rum i Vitryssland. Den kräver att myndigheterna genomför oberoende utredningar om dessa fall och startar kriminalutredningar om påstådd inblandning av höga myndighetspersoner. De personer som försvunnit är oppositionspolitikerna Yury Zakharenko, f.d. inrikesminister, och Viktor Gonchar, f.d. talman, samt affärsmannen Anatoly Kravsovsky och journalisten Dmitry Zavadsky. Folkpartiet liberalerna står bakom Europarådets resolution liksom Europaparlamentets resolution från mars i år, där kravet på en oberoende utredning upprepas.

Den fria forskningen hotas

European Humanities University i Minsk fick under sommaren 2004 stängas. Universitetets tillstånd drogs tillbaka som en kulmen på en kampanj som pågått mot det sedan januari samma år för att tvinga rektorn att avgå. Regimen i Vitryssland försvårar kontinuerligt undervisningen på landets lärosäten och vägrar respektera principer om självständig undervisning. Svenska institutets Visbyprogram, som finansierar samarbetsprojekt mellan högskolor och universitet i Sverige och Vitryssland samt individuella studiestipendier, framstår som ett alltmer angeläget bistånd till Vitryssland. Det programmet har dock fått sina anslag minska med 25 % jämfört med 2001. Det är en drastisk nedskärning som inte bör ske i dessa tider. Sverige bör på alla sätt öka kontaktytorna till privatpersoner i Vitryssland så att de i ett alltmer isolerat land kan få demokratiska intryck att föra vidare.

Särskilt utsatta grupper

Situationen för HBT-personer i Vitryssland är allvarlig. Deltagare i festivaler och möten har misshandlats av polis, och tungt beväpnad militär har använts för att tvinga ut mötesdeltagare på gatan. De vitryska myndigheternas förtryck av HBT-personer har fått till följd att spelrummet är fritt för nynazistiska organisationer som öppet kräver att regeringen ska göra allt för att stoppa HBT-personer från att utöva sina mänskliga rättigheter.

Många vitryska asylsökande till Sverige är judar som inte vågar bo i Vitryssland på grund av tilltagande antisemitism. Statliga massmedier har tidigare i år även hetsat mot den polska minoriteten i landet. De anklagas för att motarbeta regimen och gå i USA:s ledband. Vidare vägrade myndigheterna att erkänna den nya ledningen för Vitryska polackers förbund, som representerar 20 000 av de 400 000 polacker som är bosatta i Vitryssland. Under sommaren 2005 greps också ett antal ledare från förbundet.

4 Sveriges relationer med Vitryssland

Exemplen ovan är endast några uttryck för att utvecklingen i Vitryssland går åt helt fel håll. Lukasjenkos snara dras åt kring befolkningen som inte får utnyttja rätten att välja sin ledare eller påverka politikens innehåll. Det är viktigt att Sverige visar sitt stöd för de aktivister som kämpar för ett demokratiskt Vitryssland. Som ett nära grannland är Sveriges roll för en demokratisering av Vitryssland särskilt angelägen. Ett ökat engagemang för Vitryssland är nödvändigt och kan göras genom bl.a. politiska påtryckningar och krav, studentutbyten samt bistånd till grupper som kämpar för demokrati. Det är angeläget att det fattade beslutet om att inrätta en ambassad i Vitryssland fullföljs. En isolering av de högsta ledarna får inte innebära att hela landet isoleras från omvärlden, utan tvärtom bör vi satsa på att öka kontakterna så mycket som möjligt.

Demokratistöd till svenska enskilda organisationer

Vad Vitryssland behöver i det här läget är ökade satsningar på demokratiutveckling. I stället har regeringen beslutat om det motsatta. Syftet med de svenska biståndsinsatserna i Vitryssland är enligt Sida bl.a. att stödja den ekonomiska omvandlingen och reformera den sociala sektorn. Folkpartiet är kritiskt mot inriktningen på det bilaterala biståndet till Vitryssland. Den ekonomiska tillväxten i Vitryssland är redan på god väg. Att ytterligare förstärka denna tillväxt kan knappast vara en uppgift för det svenska biståndet. Frågan om social trygghet är Lukasjenkos paradgren, ett hyfsat fungerande socialt trygghetssystem finns i dag. Mot bakgrund av den alltmer allvarliga situationen för mänskliga rättigheter i landet menar vi att det svenska biståndet är feltänkt. Sverige borde i stället rikta biståndet till det område som, enligt oss, kommer att ha störst effekt på den vitryska samhällsutvecklingen – nämligen demokratiutvecklingen. Det övergripande syftet med det svenska biståndet till Vitryssland bör vara att skapa demokrati.

Från och med den 24 januari 2004 försämrades villkoren för det svenska demokratibiståndet till Vitryssland. Det s.k. Vitrysslandsprogrammet innebar att svenska organisationer fick möjlighet att tillsammans med vitryska samarbetspartner genomföra demokratifrämjande projekt med full finansiering från Sida. Syftet med programmet var att skapa kontakter och samarbeten mellan föreningslivet i Sverige och Vitryssland. Under 2001 anslog Sida ca 13 miljoner kronor till projekt i Vitryssland. Efter en utvärdering av paraplyorganisationen Forum Syds verksamhet i Vitryssland beviljade Sida ytterligare finansiella medel för perioden 2002–2003, motsvarande en summa av nästan 12 miljoner kronor.

Utvärderingen visade att många kontakter hade upparbetats mellan svenska och vitryska ideella organisationer sedan programmet började och Sida beslutade då att de svenska organisationer som vill genomdriva demokratiprojekt i Vitryssland fr.o.m. 24 januari 2004 måste betala 10 % av projektkostnaderna själva, i s.k. egeninsatser.

Fel! Okänt namn på

Efter att utvecklingen gått åt helt fel håll i Vitryssland under de senaste åren anser Folkpartiet att beslutet ovan måste rivas upp. Svenska föreningar kan inte arbeta med sämre förutsättningar och tvingas till ökat finansiellt risktagande i en diktatur när det civila samhället i Vitryssland lever under ett ökat tryck från myndigheterna. Den rådande situationen i Vitryssland borde föranleda förstärkta demokratiinsatser från Sveriges sida. För att det skall bli möjligt måste beslutet om egeninsatsen omprövas.

Därutöver innebär den svårarbetade politiska miljön att regelverket för de enskilda organisationernas biståndsverksamhet behöver bli mer flexibelt. Inspiration kan sökas i den demokratiserande verksamhet som Sverige tidigare bedrev i apartheidsystemets Sydafrika.

Svensk krigsmaterielimport från Vitryssland

Försvarets materielverk har importerat vapen från den vitryska staten under perioden 1996–2003 till ett värde av 90 miljoner kronor enligt Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen, men enligt Försvarsdepartementet enbart för 13 miljoner kronor. Beloppet är oväsentligt. Genom krigsmaterielimport från Vitryssland finansierar Sverige president Lukasjenkos regim, trots att förtrycket i Vitryssland under hela denna period ökat.

Sverige skänker legitimitet åt den hemlighetsfulla och ansvarslösa vitryska vapenhandeln. På listan över länder som på senare år köpt vitrysk krigsmateriel återfinns länder som Nordkorea, Iran, Irak, Sudan och Angola. Rapporter gör också gällande att terroristgrupper försetts med vapen från landet. Sveriges vapenimport från Vitryssland går stick i stäv med vår utrikespolitiska målsättning att främja mänskliga rättigheter. Det innebär ett svek mot den vitryska demokratirörelsen som ser sin kamp motverkas av Sveriges agerande.

5 Vitryssland och EU

Vitryssland är ett av EU:s nya grannländer efter det att de nya medlemsländerna trätt in i unionen. EU är en viktig aktör i tillskapandet av en utveckling i demokratisk riktning i Vitryssland.

Tacis är EU:s stödprogram till Ryssland och övriga länder i OSSE, inklusive Vitryssland samt Mongoliet. Syftet med programmet är bl.a. att stärka den demokratiska utvecklingen, med stöd till det civila samhället som ett medel för detta. Emellertid fungerar inte programmet på önskvärt sätt. Detta på grund av att den vitryska regimen vägrar befria de enskilda organisationerna i landet från moms samtidigt som EU generellt inte tillåter att unionens finansiella satsningar försvinner i momsbetalningar. Eftersom stödet till det civila samhället i Vitryssland är en förutsättning för en lyckad demokratiseringsprocess, måste situationen lösas. Medan EU och Vitryssland håller på sina ståndpunkter, förlorar föreningslivet det stöd det så innerligt behöver.

Fel! Okänt namn på

Sverige måste vidta åtgärder för att säkerställa att EU:s stöd fungerar och kommer till användning så som det är tänkt.

Vitryssland ingår i dag inte i EU:s nya grannskapspolitik eftersom Vitryssland vägrar att dela unionens grundläggande värderingar om respekt för mänskliga rättigheter, demokrati och marknadsekonomi. Eftersom utvecklingen stadigt går åt fel håll i Vitryssland är det inte sannolikt att Vitryssland inom en snar framtid kommer att omfattas av programmet. Det är dock av yttersta vikt att EU utarbetar en plan för ytterligare åtgärder för att öka stödet till de demokratiska krafterna i Vitryssland. Vi stöder helhjärtat att EU fr.o.m. 1 november 2005 finansierar radiosändningar från Polen riktade mot Vitryssland. Det finns behov av neutral information inför presidentvalet sommaren 2006. Vi ställer oss också bakom tanken på att inrätta en demokratifond inom ramen för Europasamarbetet för att stärka oppositionen i landet genom direkt ekonomiskt stöd. Vi uppmanar den svenska regeringen att i EU-kretsen arbeta för genomförandet av en strategisk plan bl.a. för att stärka oppositionen i landet, där upprättandet av en ny demokratifond ingår som en central del.

Stockholm den 18 september 2005

Cecilia Wigström (fp)

Birgitta Ohlsson (fp)

Allan Widman (fp)

Nina Lundström (fp)

Cecilia Wikström (fp)

Gabriel Romanus (fp)